

مروری اجمالی بر

زندگی، آثار و آراء توینبی

آرنولد توینبی (راست) و ویل دورانت (چپ) در سال ۱۹۶۳ م.

نظری تاریخ تعلق دارند به هیچ روکافی و وافی نخواهد بود لذا در کنار آراء آنها، محقق تاریخ می‌بایست از نظریات فیلسوفان و مورخان^۱ بزرگی که در حوزه فلسفه علم تاریخ اندیشیده و آراء ارزشمندی ارائه کرده‌اند نیز آگاهی و شناخت کامل بدست آورد تا شاید در عرصه تاریخ نویسی، علمی‌تر و اندیشیده‌تر عمل کند. بنابراین رویکرد، در اینجا نگاهی می‌افکنیم به زندگی، آثار و آراء یکی از نظریه پردازان بزرگ فلسفه نظری تاریخ - توینبی.

۱- زندگی.

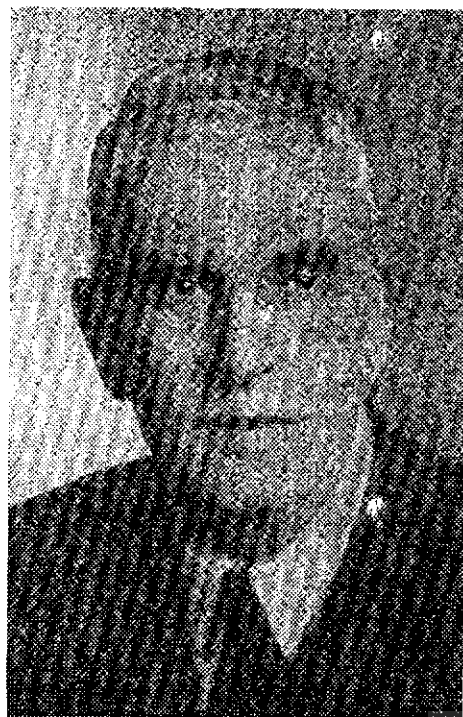
آرنولد جوزف توینبی (Arnold J. Toynbee)
در روز چهاردهم آوریل ۱۸۸۹ میلادی در یک خانواده متوسط و اهل علم انگلیسی در شهر لندن پایه جهان گذاشت. پدر بزرگش در زمان خود جراحی مشهور، پدرش کارمند دولت، یکی از برادرانش شیمی دان، دیگری زبان‌شناس و سومی که در سن سی و یک سالگی درگذشت اثری معتبر درباره انقلاب صنعتی به رشته تحریر در آورده بود. مادر توینبی جزء نخستین زنان انگلیسی بود که به دانشگاه راه یافت و به تحصیل تاریخ پرداخت. او خود در این باره می‌نویسد: «مادرم مورخ بود و دلبستگی وی به تاریخ، ساری و انگیزنده بود.» چنانکه

مقدمه:

○ نصرالله صالحی

ویل دورانت و توینبی از مورخان بزرگ غربی هستند که برای اهل تاریخ در ایران تا حد زیادی شناخته شده‌اند. تاکنون هرچند نه همه آثار آنان، حداقل بخش مهمی از تالیفات ویل دورانت و پاره‌ای از آثار توینبی به فارسی ترجمه و انتشار یافته است. هر دو مورخ از آن جهت که حوزه بررسی خود را نه تاریخ ملی که تاریخ جهانی و به ویژه تاریخ تمدن‌های مختلف قرار داده‌اند با یکدیگر دارای وجه اشتراک زیادی هستند. با این حال توینبی گامی فراتر از ویل دورانت نهاده و با تحقیق و تتبع گسترده و عمیق در تاریخ جهان و تمدن‌های مختلف به نظریه‌پردازی در عرصه فلسفه تاریخ پرداخته است. از این رو شاید بتوان او را یکی از بزرگترین و از جمله آخرین نظریه‌پردازان فلسفه نظری تاریخ به حساب آورد. هر چند در نقد آراء و نظرات توینبی مناقشه بسیار صورت گرفته و گذشته از مقالات، کتاب‌های متعددی نیز در رد نظرات او نوشته شده، ولی با این حال شناخت دقیق آراء و نظرات این قبیل مورخان از آن جهت که بر وسعت دید محقق تاریخ می‌افزاید و به بینش و نگرش او عمق می‌بخشد و نیز اینکه او را در مطالعه تطبیقی و مقایسه‌ای توانا تر می‌سازد، از هر حیت بسیار مفید و مفید است. البته شناخت صرف آراء توینبی و ویل دورانت و مورخان و فیلسوفانی از قبیل آنها که به حوزه فلسفه

ویل دورانت و توییبنی، هر دو از آن جهت که حوزه بررسی خود را تاریخ جهانی و به ویژه تاریخ تمدن های مختلف قرار داده اند، با یکدیگر دارای وجه اشتراک زیادی هستند. با این حال توییبنی گامی فراتر از ویل دورانت نهاده و با تحقیق و تتبع گسترده و عمیق در تاریخ جهان و تمدن های مختلف، به نظریه پردازی در عرصه فلسفه تاریخ پرداخته است

ارنولد جوزف توییبنی

(عکس از دایره المعارف بین المللی استاندارد، ج ۸، ص ۲۲۹۹)

چهل روز پیش از شروع جنگ جهانی دوم نخستین جلد از شش مجلد اول بررسی تاریخ (A study of History) را منتشر کرد. ابعاد هولناک و فاجعه بار جنگ جهانی دوم در او تاثیر عمیق تری نهاد و لذا با «کشف دین»، راه رستگاری بشریت را در توجه به دین و معنویت دانست. دو سال بعد از پایان جنگ، شش جلد اول بررسی تاریخ را در یک مجلد خلاصه و منتشر نمود. چهار جلد دیگر این اثر در سال ۱۹۵۴ انتشار یافت و پایه و مایه آموزش های دینی توییبنی گردید. او با افزودن دو جلد دیگر اثر دوازده جلدی بررسی تاریخ را که از سال ۱۹۲۰ آغاز کرده بود، در سال ۱۹۷۲ خاتمه داد. البته در کنار تألیف این اثر عظیم، به ویژه در سال های بعد از جنگ جهانی به تألیف آثار متعدد دیگری نیز پرداخت. توییبنی، در نهایت بعد از عمری طولانی که صرف تحقیق و تتبع در تاریخ کرد، در سال ۱۹۷۵ در ۹۴ سالگی در گذشت.

۲- آثار.

توییبنی در عمر دراز ۹۴ ساله خود، کمی کمتر از هفتاد سال را به تحقیق و تألیف اشتغال داشته است. او از ۱۹۱۵ تا ۱۹۷۴ آثار بسیاری، عمدتاً در زمینه تاریخ تمدن و گاه در موضوعات متنوع دیگر تألیف منتشر ساخته است. وی در ضمن انتشار آثار عدیده، نیم قرن ذهن و اندیشه خود را معطوف به تألیف شاهکار خود - بررسی تاریخ - نموده است. خود او در این خصوص می نویسد «از سال ۱۹۲۰ تا ۱۹۷۲ روی بررسی تاریخ کار کرده ام.» هر چند عمده ترین اثر توییبنی اثر دوازده جلدی بررسی تاریخ تمدن او است ولی با این حال او در موضوعات مختلف، آثار عدیده ای پدید آورده که متأسفانه بیشتر آنها به زبان فارسی ترجمه نشده و به همین سبب از چشم اهل تاریخ در ایران دور مانده اند. آنچه که از او تاکنون به فارسی در آمده عمدتاً تلخیص های متعدد از «بررسی تاریخ» اوست. این آثار هر چند برای آگاهی و شناخت فلسفه تاریخ توییبنی بسیار مفید و مغتنم است اما باید دانست که نمی توان از خلال معدود آثار ترجمه شده وی به مجموعه آراء و نظرات این مورخ بزرگ راه یافت. بنابراین ما تنها تصویری ناقص از اندیشه های توییبنی در اختیار داریم.

در اینجا ابتدا عناوین تنها برخی از آثار مهم ترجمه شده وی ذکر می شود و سپس مشخصات آثار به فارسی در آمده او آورده می شود.

۱- Greek Historical Thought From Homer To The Age of Heraclius. (۱۹۳۴).

(اندیشه تاریخی یونان از هومر تا عصر هراکلیوس)

پیداست توییبنی در آغوش خانواده ای که اعضای آن اهل علم و دانش بودند، پرورش یافت. او در طول مدت هشت سال تحصیل در مدارس خصوصی، دو زبان یونانی و لاتین را به خوبی آموخت و با آثار مهم تاریخی و ادبی یونان باستان آشنا شد. تسلط او در زبان های یونانی و لاتین به حدی بود که چندین قطعه شعر به این دو زبان سرود و خود او ادعا می کرد که اشعار یونانی و لاتینی را زیباتر از اشعار انگلیسی سروده است. درسالهای بعد فرانسوی، آلمانی و ایتالیایی را نیز آموخت و درباره زبان های ترکی و عربی اطلاعاتی به دست آورد. در دانشگاه به مطالعه تاریخ یونان و روم باستان پرداخت و در سال تحصیلی ۱۲-۱۹۱۱ راهی ایتالیا شد. توییبنی در خصوص علاقمندی خود به مطالعه و تحصیل تاریخ می نویسد: «گذشته از کنجکاوی، از همان ابتدا به تحصیل تاریخ پرداختم. [و] با کنجکاوی مادام العمر به بررسی تاریخ انگلیخته شدم... تحصیل بی وقفه ام درباره ادبیات لاتین و یونان، متضمن شعر و فلسفه و نیز تاریخ، افق ذهنیم را وسیعتر ساخت.»

توییبنی در سال ۱۹۱۳ ازدواج کرد و یک سال بعد با شروع جنگ جهانی اول (۱۹۱۴) به سبب ضعف جسمی بجای خدمت در جبهه در وزارت امور خارجه انگلستان به کار جمع آوری اطلاعات سیاسی و نظامی گماشته شد. جنگ جهانی اول که منجر به ویرانی ها و کشتارهای بسیاری شد، توییبنی را سخت متاثر و او را در اصالت تمدن جدید بشر دچار تردید ساخت، همین امر بعدها او را واداشت تا در علل ظهور و سقوط تمدن های بشری به مطالعه و تحقیق بپردازد.

توییبنی با انتشار ملیت و جنگ (۱۹۱۵) عیب بودن جنگ های ملی را نشان داد و با انتشار اروپای جدید (۱۹۱۵) به بحث درباره علل بروز جنگ جهانی پرداخت. به این ترتیب توییبنی در سن ۲۶ سالگی دو کتاب نسبتاً مهم درباره مهمترین مسائل روز جهان انتشار داد. بعد از پایان جنگ، جزء هیئت نمایندگی انگلیس عازم مذاکرات صلح پاریس شد. توییبنی در سال ۱۹۱۹ با این که بیش از سی سال نداشت به استادی تاریخ یونان و امپراطوری بیزانس در دانشگاه لندن منصوب گشت و در ۱۹۲۴ با تأسیس «مؤسسه سلطنتی تحقیقات بین المللی» به مدیریت و سرپرستی آن منصوب و تا سی و سه سال (۱۹۵۶ - ۱۹۲۴) با تصدی این سمت طی سال های طولانی بر تهیه و انتشار نشریه «بررسی مسائل بین المللی» (Survey of International Affairs) نظارت کرد. از ۱۹۲۹ برای شناخت بهتر تاریخ و تمدن ملل دیگر مسافرت های دور و درازی را آغاز نمود.

INDIAN HISTORY CONGRESS

THE MILLENNIUM (61ST) SESSION
CALCUTTA UNIVERSITY
JANUARY 2-4, 2001

LIST OF PAPERS

Manohar Publishers & Distributors
4753/21, Ansari Road, Patparganj
New Delhi 110092
2001

CITIES OF DESTINY

EDITED BY ARNOLD TOYNBEE

THAMES AND HUDSON · LONDON

A STUDY OF HISTORY · VOLUME XI

HISTORICAL ATLAS AND GAZETTEER

BY

ARNOLD J. TOYNBEE

Formerly Director of Studies in the Royal Institute of International Affairs and Research Professor of International History in the University of London
(based on the Sir Daniel Stowman Foundation)

AND

EDWARD D. MYERS

Head of the Department of Philosophy in Washington and Lee University, Lexington, Virginia

Issued under the auspices of the Royal Institute of International Affairs

OXFORD UNIVERSITY PRESS

OXFORD · NEW YORK · TORONTO
1959

جنگ جهانی اول که منجر به ویرانی‌ها و کشتارهای بسیاری شد، توینبی را سخت متأثر و او را در اصالت تمدن جدید بشر دچار تردید ساخت، همین امر بعدها او را واداشت تا در علل ظهور و سقوط تمدن‌های بشری به مطالعه و تحقیق بپردازد

توینبی با انتشار کتاب ملیت و جنگ (۱۹۱۵)، عبث بودن جنگ‌های ملی را نشان داد و با انتشار کتاب اروپای جدید (۱۹۱۵) به بحث درباره علل بروز جنگ جهانی پرداخت. این دو کتاب را او در سن ۲۶ سالگی به چاپ رساند

۲۰- Toynbee on Toynbee. (۱۹۲۴).

(سخن توینبی درباره توینبی)

آثار مرتبط با ایران

توینبی در اثر دوازده جلدی «بررسی تاریخ» به تاریخ و تمدن ایران باستان نیز همانند دیگر تمدن‌ها پرداخته است (بنگرید به آثار ترجمه شده، ش ۱۱) با این حال نگارنده درصدد برآمد تا اثر یا آثاری از او که مستقلاً مربوط به ایران باشد بیابد، این سعی بی‌نتیجه نبود زیرا به چند مورد هر چند مختصر دست یافت که به شرح زیر است:

الف: مقاله‌ای مستقل درباره یکی از دولتمردان قدرتمند ایران (؟) که در مجله‌ای تخصصی در بریتانیا منتشر شده است مجله مزبور متأسفانه بدست نیامد. اما مشخصات مقاله چنین است:

. Toynbee, Arnold: The strong man of persia The Century Monthly Magazine . Vol. ۱۱۲, May - October ۱۹۲۶, pp. ۶۰-۸۰-۶

ب: در کتابی با عنوان «Cities of Destiny» که به کوشش توینبی فراهم آمده است، فصلی به شهر اصفهان اختصاص یافته است. این کتاب که با قطع بزرگ و در ۳۷۶ صفحه انتشار یافته به کهن‌ترین شهرهای جهان و نیز پایتخت‌های مهم تاریخی پرداخته است. مقدمه کتاب که در آن از چیستی شهر سخن رفته و نیز از سومر و مصر و چین سخن به میان آمده است، به قلم توینبی است. بقیه قسمت‌های کتاب را محققین و نویسندگانی که در حوزه تمدنی شهری خاص صاحب تخصص بوده‌اند به رشته تحریر در آورده‌اند. از جمله لارنس لکهارت، نویسنده اثر معروف **انقراض سلسله صفویه و ایام استیلای افغانه در ایران** (ترجمه **مصطفی قلی عماد**) فصلی تحت عنوان «اصفهان عهد شاه عباس» را تالیف کرده است (۲۱۰-۲۴۱ pp). در این فصل حدود سی قطعه عکس و تصویر سیاه و سفید و نیز رنگی بسیار زیبا از بناهای تاریخی و دیگر زیبایی‌های شهر اصفهان درج شده که به همین سبب کتاب را چشم‌نواز ساخته است.

ج: در بحث مربوط به زندگی توینبی اشاره گردید که او ۳۳ سال (۱۹۵۶ - ۱۹۲۴ م) مدیریت و سرپرستی «موسسه سلطنتی تحقیقات بین‌المللی» را برعهده داشت. این مؤسسه سالانه نشریه‌ای با عنوان «بررسی مسائل بین‌المللی» منتشر می‌کرد. مشخصات نشریه سال ۱۹۲۵ (۱۳۰۴ ش) که ویژه جهان اسلام است، چنین است:

Survey of International Affairs. ۱۹۲۵, The World Since the Peace Settlement, By J. Islamic

۲- Greek civilization and character. (۱۹۲۴).

(تمدن و خصلت یونانی)

۳- Journey to china. (۱۹۳۱).

(سفر به چین)

۴- Christianity and civilization. (۱۹۴۰)

(مسیحیت و تمدن)

۵- The world and the west. (۱۹۵۳).

(جهان و غرب)

۶- An Historian Approach to Religion. (۱۹۵۶)

(رهیابی یک مورخ به دین)

۷- Christianity Among the Religions of the world. (۱۹۵۷)

(مسیحیت در میان دیگر مذاهب جهان)

۸- East to west. (۱۹۵۸)

(شرق به غرب: ماجرای سفر ۱۸ ماهه توینبی به دور جهان)

۹- Hellenism: the History of a civilization. (۱۹۵۹)

(هلنیسم: تاریخ تمدن، توینبی طرح و نگارش این کتاب را از سال ۱۹۱۴ شروع کرده بود تا اینکه در ۱۹۵۹ انتشار یافت.)^۴

۱۰- Reconsiderations. (۱۹۶۱)

(باز اندیشی‌ها، - این اثر در واقع جلد دوازدهم «بررسی تاریخ» است. توینبی این اثر را با بهره جویی از انتقادهای و در پاسخ به منتقدان نوشته است.)

۱۱- The Economy of the western Hemisphere (۱۹۶۲).

(اقتصاد نیم کره غربی).

۱۲- The present - Day Experiment in western civilization. (۱۹۶۲).

(تجربه امروزین تمدن غرب)

۱۳- Acquaintances. (۱۹۶۷).

(آشنایی‌ها [شرح حال])

۱۴- man's concern with Death. (۱۹۶۸)

(نگرانی بشر از مرگ)

۱۵- Experiences. (۱۹۶۹)

(تجربه‌ها [شرح حال])

۱۶- some problems of Greek History. (۱۹۶۹).

(پاره‌ای مسایل تاریخ یونان)

۱۷- cities on the move. (۱۹۱۰).

(شهرهای پویا)

۱۸- constantine porphyrogenitus and his world. (۱۹۷۲)

(قسطنطین هفتم و جهان او)

۱۹- Half the world. (۱۹۷۳)

(نصف جهان، [درباره تاریخ فرهنگی چین و ژاپن])

ARMENIAN ATROCITIES

THE MURDER OF A NATION

BY
ARNOLD J. TOYNBEE
Fellow of Balliol College, Oxford

WITH A SPEECH DELIVERED BY

LORD BRYCE

IN THE HOUSE OF LORDS

OXFORD UNIVERSITY PRESS
LONDON, NEW YORK, GOSWORTHY

Mankind and Mother Earth

A NARRATIVE HISTORY OF
THE WORLD

Arnold Toynbee

1976
OXFORD UNIVERSITY PRESS
NEW YORK AND LONDON

ابعاد هولناک و فاجعه بار جنگ جهانی دوم در او تاثیر عمیق تری نهاد و لذا با «کشف دین»
راه رستگاری بشریت را در توجه به دین و معنویت دانست

هرچند عمده ترین اثر توینبی اثر دوازده جلدی «بررسی تاریخ تمدن» او است، ولی با این حال او در موضوعات مختلف، آثار عدیده ای پدید آورده که متاسفانه بیشتر آنها به زبان فارسی ترجمه نشده و به همین سبب از چشم اهل تاریخ در ایران دور مانده اند

ترکیه و نیز مشابه آن با افغانستان.

آثار ترجمه شده به ترتیب سالهای انتشار
۱- فلسفه نوین تاریخ (حاوی اصول نظریات و فرضیه های پرفسور توینبی در تحلیل و توجیه کل تاریخ بشر از آغاز ظهور تمدن تا امروز) ترجمه و تلخیص: بهاءالدین یازارگاد. کتابفروشی فروغی. چاپ اول (تهران ۱۳۳۵)، ۱۲۶ ص + ۵ جدول و نمودار از تمدن ها، مذاهب، دولت ها.

کتاب در بردارنده مباحث زیر است:
مبحث اول: مقدمه:

مسئله ۱: واحد تحقیق و مطالعه تاریخ.

مسئله ۲: در تحقیق و مطالعه تطبیقی تمدن ها.

مسئله ۳: در قابلیت مقایسه تمدن ها با یکدیگر.

مبحث دوم: در ظهور و تکوین تمدن ها:

مسئله ۴: نکته مهم این بحث و راههای خطائی که برای حل آن پیموده شده.

مسئله ۵: در فرضیه مبارزه طلبی محیط و پاسخ جامعه به مشکلات

مسئله ۶: مبارزه با محیط

مسئله ۷: بحث در چگونگی مشکلات و درجات ضعف و شدت آن

مبحث سوم: در بیان ترقی و نمو تمدن ها:

مسئله ۸: تمدن های محبوس

مسئله ۹: در طبیعت و خاصیت ترقی و نمو تمدن ها

مسئله ۱۰: در تحلیل ترقی یا نمو تمدن

مسئله ۱۱: ناموس تنوع و اختلاف در خلاق ترقی و نمو جامعه ها

مبحث چهارم: در سقوط تمدن ها.

مسئله ۱۲: کیفیت زوال و سقوط تمدن ها چگونه است؟

مسئله ۱۳: عقیده جبریون

مسئله ۱۴: فقدان قوه فرماندهی بر محیط

مسئله ۱۵: فقدان نیروی عزم و استقلال نفس

مبحث پنجم: در تجزیه و انحلال تمدن ها.

مسئله ۱۶: در طبیعت تجزیه و انحلال

مسئله ۱۷: انشعاب در جسد اجتماع

مسئله ۱۸: انشعاب در روحیات

مسئله ۱۹: رابطه بین جامعه های در حال تجزیه یا افراد و در تحلیل مسئله منجی و انواع منجی

مسئله ۲۰: موزونی تجزیه و تناوب آثار آن

مسئله ۲۱: استانداردهای آسویون در خلال تجزیه.

توضیح: حُسن اثر حاضر آن است که تقریباً چکیده امهات نظریات و فرضیات توینبی را در خصوص ظهور، نمو، و انحطاط تمدن ها را آورده است.

Arnold Toynbee, oxford university press, london ۱۹۳۷

در فصول مختلف این نشریه، اوضاع جهان اسلام از شمال آفریقا تا خاورمیانه به دقت تشریح شده است. در قسمتی از فصول مربوط به خاورمیانه، دو مبحث مرتبط با ایران به چشم می خورد، بدین شرح:

الف: بروز تنش میان ایران و عراق در اثر خروج علمای شیعه ایرانی از نجف (۵۳۴-۵۳۱ pp).

اهم مباحث و مسائل مطروحه در این قسمت چنین است: ایرانی تبار بودن مهم ترین مجتهدان مقیم عراق، نفوذ گسترده علمای شیعه عراق در میان شیعیان کشورهای اسلامی به ویژه ایران، دشمنی علما و شیعیان عراق نسبت به حکومت عثمانی و نیز بریتانیا، مشارکت علما در قیام ۱۹۲۰ م. عراق علیه انگلیس، اشاره به نقش مهم شیخ مهدی خالصی در ایجاد آشوب [جنبش] علیه قیمومیت عراق از سوی انگلیس و نیز قرارداد عراق- انگلیس، اشاره به صدور فتوا از سوی خالصی بر علیه انگلیسی ها و کسانی که به قیمومیت انگلیس تن می دهند، اقدام مجتهدان شیعه در منع کردن مردم از شرکت در انتخابات مجلس مؤسسان، دستگیری خالصی و دو پسر و نوه اش و اخراج کردن آنها از عراق، خروج هشت نفر از علما و بیست و پنج نفر از پیروان آنها در اعتراض به اخراج خالصی و در نهایت گزارش بازگشت علما به عراق با قبول شرط عدم مداخله در امور سیاسی.

ب: موقعیت و وضعیت ایران در سالهای ۲۵ - ۱۹۲۲ م [۱۳۰۴ - ۱۳۰۱ ش] (۵۴۶-۵۳۴ pp).

این قسمت چنان که از مقطع زمانی آن پیداست به دوران اقتدار رضاخان تا به سلطنت رسیدن او مربوط است. اهم مباحث مطروحه در این قسمت چنین است: اشاره به قرارداد ۱۹۰۷، ۱۹۱۵، ۱۹۱۹، وقوع کودتای ۱۹۲۱ [۱۲۹۹ ش]، انعقاد قرارداد ۱۹۲۱ بین ایران و شوروی، عزم ناسیونالیست ها برای احیاء و بازسازی ایران، مقایسه رضاخان و اتاترک اشاره به عزم این دو نسبت به پایان دادن به مداخله بیگانگان در عین تلاش برای بهره گیری از دست آوردهای تمدنی غربیان، شرح مختصری از روند قدرت یابی رضاخان و نیز سیر صعودی او برای رسیدن به سلطنت، دعوت از متخصصان امور مالی از آمریکا (دکتر میلیسپو)، مساله جمهوری خواهی و علل شکست آن، سلسله اقدامات رضاخان، اشاره به اهمیت سرمایه گذاری عظیم انگلیس در نفت جنوب ایران و در استخدام داشتن ۲۰/۰۰۰ نفر از اتباع ایران (عمدتاً بختیاری ها و اعراب خوزستان)، پایان کار شیخ خزعل، سرکوب شورش ترکمن ها، چرخش ایران به سوی آمریکا بعد از کوتای ۱۲۹۹، موفقیت های میلیسپو به جهت حمایت های رضاخان از او، ماجرای قتل نایب کنسول آمریکا (ایمبری) انعقاد قرارداد دائمی صلح بین ایران و

A STUDY OF HISTORY

BY
ARNOLD TOYNBEE

VOLS. I&II

ABRIDGMENT BY
D. C. SOMERVELL

TRANSLATION INTO PERSIAN BY
SOHAIL AZARI

PRINTED IN TEHRAN 1967

یکی از مهمترین امتیازات این کتاب [بررسی تاریخ تمدن] مصور بودن آن است، به عقیده توبینی تصاویر نه تنها پشتوانه متن است، که می تواند حجم بزرگی از آنچه کلام به حد کافی قادر به بیان آن نیست، به خواننده منتقل سازد

۲- نظری به تاریخ: تلخیص جلد های اول و دوم توسط د.س. سامرویل (D.C. somervell) ترجمه سهیل آذری، انتشارات نور جهان، چاپ اول (تهران ۱۳۳۶) ص ۲۵۱.

کتاب مشتمل بر مباحث زیر است:

مقدمه مترجم؛ جلدیکم - مقدمه شامل: «واحد بررسی تاریخ»، «خویشاوندی تمدن ها»، «سنجش تمدن ها»، «تمدن ها و اجتماعات بدوی»، «سوء ادراک درباره وحدت تمدن»، «تصورات غلط درباره وحدت تمدن»، «تصورات غلط درباره وحدت تمدن»، «تاریخ علم، افسانه».

جلد دوم - «نشأت تمدن ها»؛ شامل: «مسأله مورد بحث و راه حل آن»، «شرح مسأله»، «نژاد»، «محیط»، «طلب به مبارزه و واکنش آن»، «استفاده از اساطیر برای حل معما»، «حل معما به کمک اساطیر»، «فضیلت رنج و محنت»، «ستیزه جویی محیط»، «انگیزه محیط ناسازگار»، «انگیزه محیط تازه»، «تصادم خارجی»، «انگیزه فشار»، «انگیزه رنج و محرومیت»، «زمینه مساعد»، «شدت و ضعف عامل مبارزه»، «بررسی مسأله در سه زمینه مختلف»، «دو تمدن نارس»، «فشار اسلام به جوامع مسیحی».

توضیح: چون مطالعه مجلدات دوازده گانه «بررسی تاریخ» حتی برای خوانندگان انگلیسی زبان آسان نبود یک مورخ خوش ذوق آمریکایی به نام سامرویل بدون اینکه توبینی از اقدامش خبری داشته باشد کتاب مزبور را در تقریباً ۸۰۰ صفحه تلخیص کرد و حاصل کار را به توبینی داد. مؤلف نوشت: «تردید دارد که می توانست خودش آن کار را تا این درجه دلپذیر از عهده بر آید».

۳- تمدن در بوته آزمایش، ترجمه ابوطالب صارمی، انتشارات امیر کبیر، چاپ اول (تهران ۱۳۵۳) ۲۴۴ ص. بعد از مقدمه مؤلف، مباحث زیر در کتاب آمده است: «نظر من درباره تاریخ»، «نکته کنونی در تاریخ»، «آیا تاریخ تکرار می شود؟»، «تمدن یونانی - رومی»، «یکپارچه سازی جهان و تغییر دورنمای تاریخی»، «بی اهمیت شدن اروپا»، «چشم انداز بین المللی»، «تمدن در بوته آزمایش»، «میراث بیزانسی روسیه»، «اسلام، غرب و آینده»، «برخورد میان تمدن ها»، «مسیحیت و تمدن»، «معنی تاریخ برای روح».

توضیح: این کتاب شامل سیزده سخنرانی است که به تناوب از ۱۹۲۶ تا ۱۹۴۷ در دانشگاه های مختلف انگلستان، کانادا و آمریکا ایراد گشته و در طول سال های متمادی در نشریات مختلف انتشار یافته (برای اولین بار در سال ۱۹۴۸ با عنوان Civilization On Trial به چاپ رسیده است. در این سخنرانی ها توبینی کوشیده است تا مندرجات کتاب بررسی تاریخ را به طور اختصار و

با زبانی ساده برای علاقمندان توضیح دهید. در نتیجه هر یک از مطالب این کتاب اشاره به مباحث طولانی تری است که او در کتاب اصلی خود مطرح ساخته است. مجموعه این سخنرانی ها علیرغم تنوع موضوعی از دید مؤلف «دارای یکدستی نگرش، هدف و فکر» است.

۴- آینده نامعلوم تمدن، ترجمه فرهنگ جهانپور، انتشارات دانشگاه اصفهان. چاپ اول (اصفهان ۱۳۵۵)، مقدمه مترجم ۸۳ ص + متن کتاب ۳۲۱ ص + فهرست اهم آثار توبینی و آثاری که درباره او و نقد آثارش نوشته شده است، ۱۴ ص.

توضیح: کتاب حاضر در حقیقت همان اثری است که ابوطالب صارمی آن را قبلاً ترجمه و منتشر کرده بود. با این حال چنانکه مترجم در مقدمه خود نیز اشاره کرده از انتشار آن به فارسی بی اطلاع بوده و کمی پیش از انتشار از وجود ترجمه ای از آن آگاه گردیده لذا اقدام به نوشتن مقدمه ای مفصل در ۸۳ صفحه نموده که از جهات عدیده ارزشمند و مفید است.

۵- تحقیقی در باب تاریخ، ترجمه مختصر با حواشی و ضمام، از ع. وحید مازندرانی، نشر مجله سخن، چاپ اول (تهران ۱۳۵۵) ۱۳۲ ص.

کتاب مشتمل بر این مباحث است: پیشگفتار، تعریف جامعه، تمدن، فرهنگ، چرا به تحریر این کتاب دست زده ام؟

گفتار نخست: واحد تحقیق تاریخی؛ دوم: در تکوین تمدن ها، سوم: در رشد و ترقی تمدن ها، چهارم: در فروریختگی تمدن ها، پنجم: در انحلال تمدن ها، ششم: دولت های جهانگیر، هفتم: دستگاه های دینی جهان، هشتم: دوره های پهلوانی، نهم: برخورد میان تمدن ها، در فراختای جهان، دهم: برخورد میان تمدن ها در طول زمان، یازدهم: قانون و آزادی در تاریخ، دوازدهم: چشم انداز آینده تمدن غرب.

ضمیمه ۱: پیشرفت های جدید در زمینه کاوش های باستان شناسی در ایران.

ضمیمه ۲: تمدن های جهان از ۳۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح تا ۲۰۰۰ میلادی.

ضمیمه ۳: جدول تکمیلی راجع به ایران پیش از تاریخ و عهد باستان.

۶- تاریخ تمدن (تحلیلی از تاریخ جهان از آغاز تا عصر حاضر)، ترجمه یعقوب ژند، انتشارات مولی، چاپ اول (تهران ۱۳۶۲، ج ۳، ۱۳۶۸) ۷۴۷ + ۱۸ صفحه نقشه. کتاب دارای مقدمه مترجم، مقدمه مؤلف و هشتاد و دو فصل است.

توضیح: این کتاب که نام اصلی آن Mankind and Mother Earth (A Narrative History of the world) است. در واقع آخرین محصول فکری توبینی درباره تاریخ

A STUDY OF HISTORY

BY
ARNOLD J. TOYNBEE

Director of Studies in the Royal Institute of International Affairs
Research Professor of International History in the University of London
(both on the Sir Ernest Oppenheimer Foundation)

But at my back I always hear
Time's winged chariot hurrying near.
ANDREW MARVELL.

novis in his de yduo phupio.
TRANSCRIPTION: Kioskios "Eton, L. 70
Υπομνημα & αλι κωδικο Αδωνειου.
SOLON.

My times are in Thy hand,
Ps. cxxx. 13, in the A.V.
But Thou art the same, and Thy
years shall have no end.
Ps. cii. 27, in the A.V.

VOLUME X

Imrod under the auspices of the
Royal Institute of International Affairs
OXFORD UNIVERSITY PRESS
LONDON NEW YORK TORONTO
1954

Between Oxus and Jumiia

by
ARNOLD J. TOYNBEE

London
OXFORD UNIVERSITY PRESS
NEW YORK TORONTO
1961

دیگر امتیاز کتاب افزودن بخش هایی از مجلد متمم دوازدهم (بازاندیشی ها) در متن اصلی کتاب است و نیز اینکه مؤلف امکان یافته تا وقایع و اکتشافات پس از ۱۹۶۱ را نیز در این اثر لحاظ کند

آور شده که به این نکته توجه داشته باشند که «قطعات برگزیده در این کتاب را در زمینه اصلیشان نمی خوانند بلکه مقوله جنگ بخشی از مباحث عیدیه ای است که در شش جلد «بررسی تاریخ» طرح شده است.

۹- **گشتار یک ملت**، ترجمه محمد فاضل ملک نیا، نشر پرسش، چاپ اول (اصفهان ۱۳۷۴) ۱۱۹ ص.

توضیح: اثر حاضر مجموعه اسنادی است درباره قتل عام ارمنه در سالهای ۱۶-۱۹۱۵ توسط ترکان عثمانی، عنوان اصلی کتاب چنین است.

The Treatment of Armenians in the Ottoman Empire ۱۹۱۵-۱۹۱۶. London: His Majesty's stationery office, ۱۹۱۶. Edited by A.J.; official publication: documents.

۱۰- **بررسی تاریخ تمدن** (خلاصه دوره دوازدهم جلدی)، ترجمه محمد حسین آریا، انتشارات امیر کبیر، چاپ اول (تهران ۱۳۷۶) قطع بزرگ ۷۴۹ ص.

کتاب دارای ۱۱ بخش و ۵۴ فصل است در زیر فقط عناوین بخش ها آمده است، «سیمای تاریخ»، «تکوین تمدن ها»، «رشد تمدن ها»، «فروپاشی تمدن ها»، «متلاشی شدن تمدن ها»، «دولت های جهانی»، «نهادهای روحانی جهان»، «عصار قهرمانی»، «تماس میان تمدن ها در بعد مکان»، «تماس میان تمدن ها در بعد زمان»، «چرا بررسی تاریخ ضرورت دارد؟»، نقشه ها، گاهشماری، یادداشت های مؤلف.

توضیح: اثر حاضر خلاصه دوره ۱۲ جلدی «بررسی تاریخ» تطبیقی تمدن ها است که خود مؤلف آن را تلخیص نموده است. مؤلف در این کتاب به بررسی و مقایسه تطبیقی سی و یک تمدن از اعصار کهن تا سال ۱۹۷۲ پرداخته است.

مؤلف در مقدمه، درباره ویژگی این اثر می نویسد: «این کتاب از چند جنبه هم با دوازدهم مجلد اصلی و هم با مجلد ده جلد اول، اثر دی، سی، سامرول [ترجمه سهیل آذری] متفاوت است» (ص ۱۳) یکی از مهمترین امتیازات این کتاب مصور بودن آن است. (۳۹۱ عکس، تصویر و لوحه سیاه و سفید و ۶۸ مورد عکس و تصویر رنگی) به عقیده توینبی «تصاویر نه تنها پشتوانه متن است، که می تواند حجم بزرگی از آنچه کلام به حد کافی قادر به بیان آن نیست، به خواننده منتقل سازد» (ص ۱۳) دیگر امتیاز کتاب افزودن بخش هایی از مجلد متمم دوازدهم (بازاندیشی ها) در متن اصلی کتاب است و نیز اینکه مؤلف امکان یافته تا وقایع و اکتشافات پس از ۱۹۶۱ را نیز در این اثر لحاظ کند. ویژگی های دیگری نیز دارد که مؤلف در مقدمه به آنها اشاره کرده است.

۱۱- **جغرافیای اداری هخامنشیان**، ترجمه همایون صنعتی زاده، بنیاد موقوفات دکتر محمودافشار، چاپ اول

بشری است که در آن تاریخ جهان را از هبوط انسان تا سال ۱۹۷۳ (یعنی تا دو سال پیش از مرگش) به شیوه ای روایی مورد بحث و بررسی قرار می دهد. بنابراین کتاب حاضر بازتاب آخرین و جدیدترین نظریات او درباره تاریخ جهان و تمدن بشری است.

۶- **مورخ و تاریخ**، ترجمه حسن کامشاد. انتشارات خوارزمی (تهران ۱۳۷۰) ۱۷۱ ص.

کتاب حاضر حاوی دوازده گفتگو میان ج. ر. اوربان (G.R. Urban) و توینبی است که در سالهای ۷۳-۱۹۷۲ انجام گرفته و سپس انتشار یافته و شامل دو بخش است. نخست، رهیابی (صص ۱۳-۸۶)؛ دوم الگوها (صص ۸۹-۱۷۱).

۷- **استفاده و سوء استفاده از تاریخ**، اثر پیترخیل (Piter, Geyl) همراه با مناظره مؤلف با توینبی درباره تاریخ، ترجمه حسن کامشاد، انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، چاپ اول (تهران ۱۳۷۳) ۱۴۱ ص.

توضیح: پرفسور پیترخیل (۱۸۸۷-۱۹۶۶) از مورخان معروف هلندی است که آثار متعدد و معتبری در خصوص تاریخ و تاریخ هلند تألیف کرده است. در حین سفرهای مکرری که برای ایراد سخنرانی و تدریس به آمریکا کرد، در سگفتارهای متعددی ارائه نموده که کتاب حاضر شکل تدوین یافته یکی از همان سلسله درس گفتارهای اوست. در بخش دوم کتاب (صص ۱۰۶-۸۱) مناظره مؤلف با توینبی درج شده است. این مناظره عمدتاً حول محور اثر توینبی - بررسی تاریخ - است. پیترخیل در طول سالیان انتشار مجلدات مختلف «بررسی تاریخ» چندین نقد و بررسی درباره این کتاب در نشریات گوناگون نوشت. او کتاب های دیگری نیز دارد که در آنها به مورخان بزرگ غرب پرداخته است. از جمله کتاب **مباحثه با مورخان: Debates with Historians** (۱۹۵۵).

۸- **جنگ و تمدن** (چکیده ای از پژوهشی در تاریخ [بررسی تاریخ]) به انتخاب البرت فولر، ترجمه خسرو رضایی، انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، چاپ اول (تهران ۱۳۷۳) ۱۷۹ ص.

کتاب شامل پیشگفتار مترجم، پیشگفتار گزیننده متن، مقدمه نویسنده و فصول زیراست. فصل اول: جهان امروز بیمار است؛ دوم: نظامیگری و فضیلت های نظامی؛ سوم: اسبارت، دولت نظامی؛ چهارم: آشور، مرد زورآور؛ پنجم: بارتینوا - شارلمانی و تیمور لنگ؛ ششم: سرمستی پیروزی؛ هفتم: جالوت و داود؛ هشتم: بهای پیشرفت در فنون نظامی، نهم: شکست منجی شمشیر به دست.

توضیح: البرت فولر با تلخیص شش جلد نخست «بررسی تاریخ» تلاش کرده است تا آراء و نظرات توینبی درباره جنگ را در یک مجلد فراهم آورد. توینبی خود بر این کار نظارت داشته و در مقدمه آن به خوانندگان یاد

AN HISTORIAN'S APPROACH
TO RELIGION

BASED ON
GIFFORD LECTURES DELIVERED IN THE
UNIVERSITY OF EDINBURGH IN THE YEARS
1952 AND 1953

BY
ARNOLD TOYNBEE

'Only through time itself is conquered.'
T. S. Eliot: *Four Quartets*, 'West Norton', II, *et passim*

LONDON
OXFORD UNIVERSITY PRESS
NEW YORK TORONTO

تاریخ تمدن

تحلیلی از تاریخ جهان
از آغاز تا عصر حاضر

ارنولد توینبی

ترجمه
یعقوب آژند

رانکه بجای بحث در فلسفه نظری تاریخ و تدوین تاریخ هایی با دید جهانی به سوی تحقیق درباره وقایع یک دوره یا یک کشور بخصوص روی آورد

توینبی به این نتیجه رسید که در تحقیقات تاریخی می باید از تحقیق در تاریخ ملی یا یک دوره مشخص گامی فراتر نهاد و به بررسی کل تاریخ جهان پرداخت تا قواعد و قوانینی را برای فهم کلیت تاریخ بشری بدست داد

و کهن است.^۵ در این فلسفه تاریخ، از کلیت تاریخ جهان سخن می رود و معطوف به پرسش هایی از این دست است: ۱- آیا تاریخ معنایی دارد؟ ۲- هدف و مقصد تاریخ کجاست؟ ۳- محرک و مکانیسم حرکت تاریخ چیست؟ ۴- مسیر و منازل برجسته حرکت تاریخ کدام است؟ ۵- آیا می توان در تاریخ به ترقی و تکامل قائل شد؟^۶ پاسخ به چنین پرسش هایی مستلزم نگاهی کلان به کلیت تاریخ جهان است. همان که از دیرباز ذهن و اندیشه پاره ای از مورخان و فیلسوفان را به خود مشغول داشته و به تامل و ابراز عقیده در این وادی برانگیخته است. از میان مورخان پیش از میلاد یونان که به طور جدی در این عرصه گام نهاد و اثری درباره تاریخ جهان نوشت، پولیبیوس (۱۲۵-۲۰۷ ق. م) است که از شهرت بسیاری برخوردار است.^۷

بعد از میلاد و در دوران قرون وسطی یکی از بزرگترین دانشمندان مسیحی به نام **سنت آگوستین** (۴۳۰-۳۵۴ م) که در دوران سقوط امپراطوری روم می زیست علاوه بر تالیفات عیدیه درباره مسائل دینی، کتاب مشهوری به نام «شهر خدا» تالیف نمود که تاثیر فراوانی در نویسندگان و مورخین مسیحی از **سنت آگوستین** گرفته تا **کالوین** و توینبی بجا گذاشت.^۸ پس از نهضت رنسانس و دیگر نهضت های اجتماعی قرون شانزدهم و هفدهم که منجر به سست شدن سیطره دینی قرون وسطی شد، تغییرات محسوسی در نظرات مورخین اروپایی پدید آمد. برای مثال اگرچه **بسونه** فرانسوی (۱۷۰۴-۱۶۲۷ م) و **ویکوی** ایتالیایی (۱۷۴۴-۱۶۶۸ م) هر دو پایبند و معتقد به عقاید دینی بودند ولی با این حال نظرات تاریخی آنان با دید مذهبی مورخین قرون وسطی کاملاً فرق داشت.^۹ این دو اگرچه گام های مهمی در جهت تدوین یک فلسفه تاریخ غیردینی برداشتند اما در مجموع نتوانستند به کلی خود را از قید و بند عقاید دینی رها سازند. با این حال زمینه را برای مورخین بعدی فراهم ساختند. بیشتر مورخین قرن هیجدهم خصوصاً **ولتر** و **کندرسه** در فرانسه؛ **وینکلمن** و **هردر** در آلمان، **هیوم** و **گیبون** در اسکاتلند و انگلستان به کلی خود را از بند مسائل مذهبی رها ساختند و به سوی فلسفه عقلی و علوم تجربی روی آوردند، و حتی در بعضی موارد نظرات آنها کاملاً مغایر با معتقدات دینی بود.^{۱۰}

نگرش غیردینی و گاه ضددینی به تاریخ، در قرن نوزدهم با ظهور فیلسوفانی نظیر **آگوست کنت** (۱۸۵۷-۱۷۹۸) **هگل** (۱۸۳۱-۱۷۷۰) و **مارکس** (۱۸۸۳-۱۸۱۸)

(تهران ۱۳۷۹) ۲۹۷ ص: مصور، نقشه، جدول. بعد از مقدمه کوتاه مترجم این مباحث در کتاب آمده است: ۱- جغرافیای اداری هخامنشیان شامل: روح و سیاست نظام هخامنشیان؛ سرچشمه های جاری آگاهی؛ جغرافیای اداری و تاریخ سیاسی؛ آشننگی های ناشی از شباهت اسمی؛ یادداشت هایی درباره اسم های جغرافیایی و مکان آنها.

۲- پیوست ها که افزوده مترجم است. شامل: پیوست اول: سنگنبشته داریوش بزرگ، ترجمه ع. شاپور **شهبازی** (نقل از پژوهش های هخامنشی...). پیوست دوم: فهرست ایالات هخامنشی در سنگنبشته های فارسی باستان. از ر. ج. گنت، ترجمه ع. شاپور **شهبازی** (نقل از پژوهش های هخامنشی...). پیوست سوم: شرح نقوش مربوط به اقوام، (نقل از «تخت جمشید» تالیف **اریش ف. اشمیت**. ترجمه **عبدالله فریار**، تهران، ۱۳۴۲) توضیح: کتاب حاضر در واقع رساله مستقلی است از توینبی که جزء پیوست های جلد ششم اثر معروف او: «بررسی تاریخ» (A Study of History) منتشر شده است. این رساله ارزشمند شاید تا پیش از ترجمه به زبان فارسی برای غالب محققانی که در زمینه جغرافیای تاریخی ایران باستان تحقیق می کردند، ناشناخته بود. خوشبختانه با انتشار ترجمه حاضر نقیصه یاد شده جبران گردیده است. اما باز هم در زبان فارسی جای دیگر آثار توینبی خالی است بویژه اثر مستقل و ارزشمند او تحت عنوان:

An Historian's Approach to Religion. (۱۹۵۶). این اثر از آن جهت که بازتاب دهنده آراء یک مورخ - فیلسوف بزرگ توینبی - درباره دین است، حائز اهمیت است.

۳- آراء و اندیشه ها:

در اینجا از مجموع آراء و نظرات عمدتاً مناقشه برانگیز توینبی تنها نگاهی گذرا به فلسفه تاریخ او می افکنیم.

الف: نگاهی کوتاه به پیشینه فلسفه تاریخ از **پولیبیوس** تا توینبی.

اصطلاح فلسفه تاریخ به دو گونه معرفت متفاوت - والته مرتبط - اطلاق می شود: «فلسفه نظری تاریخ» و «فلسفه علم تاریخ» در اینجا مراد از فلسفه تاریخ، فلسفه نظری تاریخ است که از آن در انگلیسی به

«Substantive or Speculative Philosophy of History» یاد می شود و از لحاظ تاریخی دارای سابقه ای دیرین

توینبی معتقد بود که اگرچه در یک مطالعه تطبیقی میان تمدن‌ها، اختلافاتی به چشم می‌خورد اما با این حال می‌توان برای مراحل ظهور، رشد و انحطاط کلیه تمدن‌ها قوانینی کلی قائل شد

تمدن‌هاست که هر کدام در نوع خود بی‌نظیر بوده و همه این تمدن‌ها از زایش تا شکوفایی و زوال، مشابهی را پشت سر می‌گذارند.^{۱۴}

ب: فلسفه تاریخ توینبی^{۱۵}:

توینبی نیز همانند هر مورخ دیگر از اندیشمندان پیش از خود بطور مستقیم و غیرمستقیم تاثیر پذیرفته است. تاثیرپذیری او از مورخان یونان تا مورخان بزرگ همعصرش کاملاً مشهود است. او در جایی می‌نویسد: «پولیبیوس نفوذ بزرگی در من داشت... پولیبیوس از جمله مورخان استثنایی یونان است که سعی دارد به کل نظر اندازد.»^{۱۶}

توسیدید، مورخ بزرگ دیگری است که بر توینبی تاثیر قابل ملاحظه‌ای داشته است. توینبی خود اذعان دارد که: در دوران تدریس تاریخ یونان و روم که مصادف با بروز جنگ جهانی اول بود به برخی شباهت‌های عصر خود با عصر توسیدید پی بردم و تحت تأثیر اثری که او آفریده بود به سر و سامان دادن مطالعات تاریخی خود پرداختم و به این نتیجه رسیدم که نه تنها باید به مقایسه تاریخ یونان با تاریخ مغرب زمین پرداخت، بلکه باید کلیه تواریخ تمدن‌ها را با هم سنجید و آنقدر اطلاعات درباره هر کدام بدست آورد که بتوان مطالعه قیاسی معقولی از مجموعه آنها کرد. قواعد و الگوهایی که در کتاب بررسی تاریخ وجود دارد به طور تجربی از این قیاس‌ها پدید آمده است.^{۱۷}

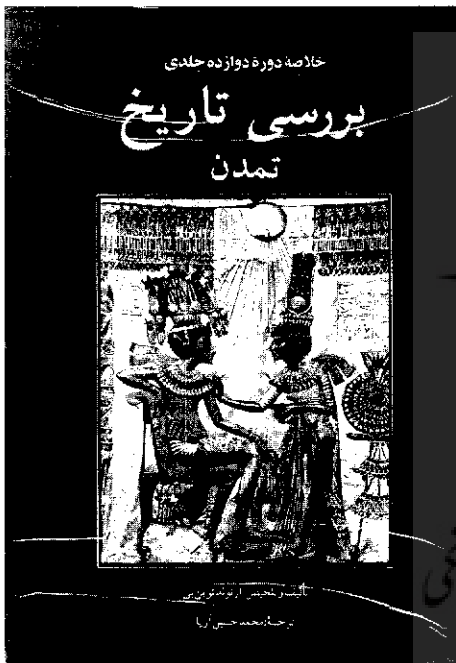
توینبی علاوه بر تاثیرپذیری از این دو مورخ یونانی، به شدت تحت تاثیر نظرات اسپنگلر نیز قرار گرفت و روش او را در مقایسه تمدن‌ها با یکدیگر پسندید، اما با بسط مطالعات و تحقیقات خود به رد عمده نظرات او پرداخت و خود آراء و نظرات جدیدی ارائه کرد.

چنان که پیداست توینبی تحت تاثیر مورخان یاد شده و نیز متأثر از حوادث تاریخی عظیمی که خود شاهد آن بود به این نتیجه رسید که در تحقیقات تاریخی می‌باید از تحقیق در تاریخ ملی یا یک دوره مشخص گامی فراتر نهاد و به بررسی کل تاریخ جهان پرداخت تا قواعد و قوانینی را برای فهم کلیت تاریخ بشری بدست داد. او خود به تبعیت از کریستوفر داوسن این مقوله را «فراتاریخ»^{۱۸} اصطلاح می‌کند و نظر او را عیناً می‌آورد: «فراتاریخ به ماهیت تاریخ، معنی، و علت و اهمیت دگرگونی تاریخی توجه می‌کند.»^{۱۹} بدین ترتیب توینبی حوزه مطالعه و بررسی تاریخ را نه تاریخ ملی که تاریخ جهانی قرار داد و برای اثبات ایده خود نوشت: «عادت امروزی بررسی تاریخ را بر پایه کشورهای ملی مردود

شدت و قوت بیشتری یافت. هر یک از این سه فیلسوف با نظر به کل تاریخ جهان، فلسفه نظری تاریخ خاصی بنیان گذاردند که هر یک از خصوصیات ویژه‌ای برخوردار بود.

اما هم‌عصر با این فیلسوفان، در همان قرن نوزدهم مورخ بزرگی به نام **لئوپولد فن رانکه** (۱۸۸۶-۱۷۹۵) نیز در آلمان ظهور کرد که تحولی اساسی در تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری پدید آورد و در بیشتر مورخین بعد از خود تاثیر شگرفی بجا گذاشت، او به جای بحث در فلسفه نظری تاریخ و تدوین تاریخ‌هایی با دید جهانی به سوی تحقیق درباره وقایع یک دوره یا یک کشور بخصوص روی آورد. رانکه بر خلاف بیشتر مورخین قرن هیجدهم که تاریخ را از نقطه نظر مادی و اجتماعی مورد مطالعه قرار می‌دادند، اعتقاد عمیقی به دیانت مسیحی داشت و معتقد بود که تاریخ به وسیله اراده و برحسب نقشه الهی هدایت می‌شود.^{۲۰} بیشتر مورخین اروپایی در قرن نوزدهم تحت تاثیر رانکه بحث درباره تاریخ جهان را کنار گذاشته و به مطالعه تاریخ یک کشور یا یک دوره بخصوص پرداختند. برای مثال **گیزو** و **میشله** تاریخ تمدن فرانسه را بررسی نمودند و در انگلستان، **مکالی** به مطالعه تاریخ انگلستان از زمان سلطنت جیمز دوم به بعد پرداخت.^{۲۱}

از اواخر قرن نوزدهم که زمینه‌های درگیری و برخورد قدرت‌های بزرگ اروپایی فراهم شد و نهایتاً در دهه دوم قرن بیستم (۱۹۱۴) منجر به بروز جنگ جهانی اول گردید، بار دیگر تحت تاثیر فجایع ویرانگر و عواقب دهشتناک جنگ، پاره‌ای فیلسوفان و مورخان بزرگ در غرب ظهور کردند که با نگاهی تردیدآمیز به تمدن جدید، تلاش کردند تا با نگاهی فلسفی به کل تاریخ جهان، تحلیلی علمی از گذشته و آینده تاریخ بشر ارائه دهند. در این زمینه بدون شک **اسوالد اسپنگلر** آلمانی (۱۹۳۶-۱۸۸۰) پیشتاز بود. او با تالیف اثر معروف چندجلدی **افول غرب (The Decline of the west)** که بلافاصله بعد از جنگ جهانی اول انتشار یافت (۲۲-۱۹۱۸) بار دیگر سنگ‌بنای جدیدی برای دست‌یابی به یک نگاه و تحلیل کلان از تاریخ جهان گذاشت. اسپنگلر با مقایسه هشت تمدن با یکدیگر اظهار داشت که تمام تمدن‌های بشری مانند هر موجود زنده‌ای از مراحل طفولیت، بلوغ، انحطاط و بالاخره مرگ و نابودی خواهند گذشت و تمدن غربی نیز از این قانون مستثنی نیست. بدین ترتیب اسپنگلر بار دیگر در عرصه فلسفه نظری **تاریخ نظریه** دوری یا چرخه‌ای (Cyclical theory) را احیاء کرد^{۲۲} و بر این نکته پای فشرده که «تاریخ مشتمل بر شماری از

تمدن در بونه آزمایش

ترجمه
ابومطالب صادقی

آرنولد توبینی

جنگ و تمدن

(چکیده‌ای از پژوهشی در تاریخ)

به اصحاب آبروت غرور

ترجمه خسرو رضایی

۱۳۵۰

آرنولد توبینی

تحقیقی در باب تاریخ

ترجمه مختصر با حواشی و ضمایم
از:

ع. وحید مازندرانی

توبینی هیچ یک از دو عامل محیط و نژاد را از جمله عوامل اصلی ظهور تمدن نمی‌داند بلکه معتقد است مهم‌ترین عامل ایجاد تمدن «کنش و واکنش» یا عامل محرکه خارجی و عکس‌العمل افراد و جماعات در برابر آن می‌باشد. میزان شدت و ضعف «عامل محرکه» در شرایط مختلف، متفاوت می‌باشد و آنچه عالی‌ترین تمدن را به وجود می‌آورد «حداکثر فشار قابل تحمل» است

ترقی معنویات و ارتقاء به مراحل عالی‌تر فکری و روحی است، درخصوص سرنوشت تمدن حاضر نظری مغایر با دیدگاه اشنیگلر که انحطاط تمدن غرب را امری محتوم می‌دانست، ابراز می‌کند. او بر این نظر است که اگر پایه‌های جهان مادی فعلی بار دیگر بر اساس تعالیم روحانی و اخلاقی استوار گردد، تمدن معاصر از خطر حتمی نجات می‌یابد. البته او در کنار این شرط تحقق دو امر دیگر را نیز ضروری می‌داند: یکی ایجاد حکومت آزاد و مشروطه در جهان که موجب حل مسائل سیاسی گردد و دیگر دست‌یابی به راهی بین دو سیستم اقتصادی کاپیتالیستی و کمونیستی تا مسائل اقتصادی منطبق با مصالح و نیازهای همه کشورهای حل و فصل گردد.^{۲۱} فلسفه تاریخ توبینی را با بیان یک نکته پایان می‌دهیم: همانطور که در غالب فلسفه‌های نظری تاریخ متداول و معمول است نظریه‌پردازان این حوزه غالباً به طرح چنان نظریه گسترده‌ای مبادرت می‌ورزند که لامحاله متضمن پیشگویی آینده تاریخ بشر نیز باشد. توبینی نیز آنجا که رستگاری تمدن و انسان معاصر را در گرو بازگشت به دین و معنویت می‌داند، طبعاً مطابق این قاعده، پیشاپیش به غلبه آئین مسیح بر دیگر آئین‌ها و سيطرة کلیسای مسیحی بر جهان حکم می‌کند. باید گفت اگر فرض نخست او صحیح و مقبول باشد، با این حال نمی‌توان در صحت فرض دوم او تردید نکرد.

پی‌نوشت‌ها:

۱. نظیر: رانکه، دیلتای، ماینکه، وبر، کالینگ وود، گاردینر، دری، والش، پوپر، اتکینسون و...
۲. مایکل بنتلی (Michael Bentley) معتقد است که وقوع دو جنگ جهانی، تاثیر عمیقی بر حرفه تاریخ‌نگاری توبینی نهاد. چرا که او در طول جنگ جهانی اول «تمدن» را و در طول جنگ جهانی دوم «دین» را کشف کرد. بنگرید به:
۳. آگاهی‌های مربوط به زندگی توبینی برگرفته شده از منابعی است که در قسمت «آثار» همین مقاله

می‌دانم، گویی چیز بزرگتری را قطعه قطعه می‌کنیم: در واقع تمدنی را تکه تکه می‌نماییم. به نظر من تا آن جا که بشر محتاج طبقه‌بندی اطلاعات در مرحله قبل از تفسیر است، اگر واحد بررسی او مقیاس بزرگتری داشته باشد، در مقایسه با واحد کوچکتر انحراف کمتری خواهد داشت. «دقیقاً با همین رویکرد بود که توبینی بیش از نیم قرن (۱۹۷۲-۱۹۲۰ م) وقت خود را صرف تحقیق و تتبع در تاریخ جهان کرد و اثر دوازده جلدی بررسی تاریخ را پدید آورد. او در مقدمه اولین جلد کتاب مزبور دو پرسش را مطرح ساخت: «...در جهان جدید حوزه عمل یک مورخ چه خواهد بود؟ دیگر اینکه آیا مورخ می‌تواند یک فلسفه کلی تاریخی بوجود بیاورد که از محدودیت‌های اجتماعی و ملی فراتر رفته و دارای ارزش جهانی و مستقلی باشد؟». کتاب بررسی تاریخ در حقیقت پاسخی بود به این دو پرسش.

توبینی با مطالعه تاریخ چند هزار ساله گذشته و با تجزیه و تحلیل خصوصیات ملل مختلف و بررسی عوامل مشترکی که بین برخی از این ملل وجود دارد جمعاً بیست و یک تمدن را برشمرد (البته بعدها این شمار را تا سی و یک رساند).^{۲۲} او معتقد بود که اگرچه در یک مطالعه تطبیقی میان تمدن‌ها اختلافاتی به چشم می‌خورد اما با این حال می‌توان برای مراحل ظهور، رشد و انحطاط کلیه تمدن‌ها قوانینی کلی قائل شد. او هیچ یک از دو عامل محیط و نژاد را از جمله عوامل اصلی ظهور تمدن نمی‌داند بلکه معتقد است مهم‌ترین عامل ایجاد تمدن «کنش و واکنش» یا عامل محرکه خارجی و عکس‌العمل افراد و جماعات در برابر آن می‌باشد. میزان شدت و ضعف «عامل محرکه» در شرایط مختلف متفاوت می‌باشد و آنچه عالی‌ترین تمدن را به وجود می‌آورد «حداکثر فشار قابل تحمل» است.^{۲۳}

توبینی در جلد‌های سوم و چهارم «بررسی تاریخ» به بحث پیرامون علل رشد و انحطاط تمدن‌ها پرداخته و به این اعتقاد رسیده است که «هر تمدن تا زمانی به رشد و تعالی خود ادامه می‌دهد که بتواند فعالانه به چالش‌های پیاپی پاسخ دهد. اما اگر نتواند به گونه‌ای موفقیت‌آمیز از عهده این چالش‌ها برآید، محکوم به «شکست» است.^{۲۴} البته او برای تبیین هرچه بهتر این ایده مثال‌ها و شواهد متعدد می‌آورد و از خلال آنها علل انحطاط و فروپاشی تمدن‌ها را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد.

از آن جا که مفهوم واقعی پیشرفت در نظر توبینی

استفاده و سوءاستفاده از تاریخ

(همراه با مناظره مؤلف با آرنلد توینبی درباره تاریخ)

ترجمه حسن کامشاد

تهران ۱۳۷۲

مورخ و تاریخ

نوشته آرنولد توینبی

ترجمه
حسن کامشاد

نشریات

۳۲

آینده نامعلوم تمدن

تألیف :

آرنولد توینبی

ترجمه :

فرهنگ جهانپور

دانشیار دانشگاه اسفهان

توینبی نیز آنجا که رستگاری تمدن و انسان معاصر را در گرو بازگشت به دین و معنویت می‌داند، طبعاً مطابق این قاعده، پیشاپیش به غلبه آئین مسیح بر دیگر آئین‌ها و سیطره کلیسای مسیحی بر جهان حکم می‌کند. باید گفت اگر فرض نخست او صحیح و مقبول باشد، با این حال نمی‌توان در صحت فرض دوم او تردید نکرد

جامعه‌شناس معروف روسی (سوروکین) با این مشخصات

Sorokin Pitirim. 'Arnold J. Toynbee's Philosophy of History'. Journal of Modern History ۱۲ Montagu. of History. Reprinted in Ashley (۱۹۴۰), ۲۷۴-۸۷

و نیز این مقاله که از منظر و موضع دینی به فلسفه تاریخ توینبی پرداخته است:

Roth, Eric. 'A theologian looks at professor Philisophy of History'. Hibbert Journal ۴۴ (۱۹۵۶), ۲۱۳-۲۰. Toynbee's

۱۶. توینبی: مورخ و تاریخ، ص ۳۰.

۱۷. توینبی: همان، ص ۳۲ و ۳۳. یکی از مهمترین فلاسفه علم تاریخ (ویلیام دری) در مقاله‌ای مستقل تلاش توینبی برای دست‌یابی به قواعد و قوانین کلی در تاریخ را مورد بررسی قرار داده است. مشخصات مقاله مزبور چنین است:

Dray willam: 'Toynbee's search for Historical laws' History and Theory ۱ (۱۹۶۰), ۳۲-۵۴.

۱۸. درباره تعلق خاطر توینبی نسبت به «فراتاریخ» مقاله مستقلی به زبان انگلیسی نوشته شده است:

Woodward C. Vann. 'Toynbee and Metahistory' American scholar ۲۲ (۱۹۵۸), ۲۸۴-۹۲.

۱۹. توینبی: بررسی تاریخ تمدن، ترجمه محمدحسین آریاء، ص ۶۱.

۲۰. توینبی: پیشین، ص ۱۷.

۲۱- A study of History, I, PP. ۱۵-۱۶.

به نقل از جهانپور: همان، ص ۴۴.

۲۲. توینبی: بررسی تاریخ تمدن، ترجمه محمدحسین آریاء، ص ۱۲.

۲۳. جهانپور: پیشین، ص ۴۸.

۲۴ - The Encyclopedia Americana International Edition (۱۹۷۵) Vol. ۱۴: P. ۲

۲۵. جهانپور: پیشین، ص ۸۲.

معرفی اجمالی آنها را می‌خوانید.

۴. درخصوص روش تحقیق توینبی این نکته قابل تأمل است که او گاهی برای تألیف اثری بیش از یکی دو دهه به تحقیق و یادداشت‌برداری می‌پرداخته است. او خود در این خصوص می‌گوید: «... گاهی سالها پیش از اینکه عملاً شروع به نوشتن کتابی بکنم، یادداشت برمی‌دارم. چهل و چند سال است برای تحقیقی که قصد دارم راجع به روم باستان بکنم به طور پراکنده یادداشت برمی‌دارم و همین تازگی‌ها برای این منظور سفری به ایتالیا کردم هر وقت می‌بینم کلام جالب توجهی از کسی در جایی نقل شده، در دفترچه‌ام یادداشت می‌کنم و تاکنون بیست و پنج دفترچه پر شده است.» بنگرید به ودمهتا: فیلسوفان و مورخان (دیداری با متفکران انگلیسی)، ترجمه عزت‌الله فولادوند، انتشارات خوارزمی (تهران ۱۳۶۹)، ص ۱۴۵.

۵. درخصوص تفکیک دو نوع فلسفه تاریخ از هم نگاه کنید به: سروش، عبدالکریم: فلسفه تاریخ، چاپخانه طلوع آزادی، چاپ دوم (تهران ۱۳۵۸)، پیشگفتار.

۶. سروش: همان، ص ۸.

۷. زرین کوب، عبدالحسین، تاریخ در ترازو (درباره تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری)، انتشارات امیرکبیر، چاپ دوم (تهران ۱۳۶۲)، ص ۸۰.

۸. توینبی: آینده نامعلوم تمدن، ترجمه فرهنگ جهانپور، مقدمه، ص ۲۵ [از این پس: جهانپور: پیشین] ۹. و ۱۰. جهانپور: پیشین، صص ۲۶ و ۲۸.

۱۱. جهانپور: پیشین، ص ۳۶. درواقع رانکه با چنین اعتقادی نسبت به آغاز و انجام تاریخ جهان، تکلیف خود را با فلسفه نظری تاریخ روشن کرد و از همین رو به بنیادگذاری تحقیقات علمی در تاریخ ملی پرداخت. استمرار او در این کار و نیز تالیفات پربار کثیر او موجب شد که بعدها او را به عنوان پایه‌گذار علم تاریخ بشناسند. ۱۲. جهانپور: پیشین، ص ۳۷.

۱۳. برای آگاهی از نظریه‌های مختلف در فلسفه تاریخ نگاه کنید به مقاله گاوارونسکی، تحت عنوان «تاریخ، معنا و مفهوم و روش آن» مندرج در کتاب: «از تاریخ پیاموزیم» اثر محمود حکیمی. نشر خرم (قم ۱۳۷۰)، صص ۲۹۴-۳۰۷.

۱۴. The Encyclopedia Americana International Edition (۱۹۷۵) Vol. ۱۴: P. ۲۴۳.

۱۵. درخصوص فلسفه تاریخ توینبی در زبان انگلیسی مقالات مستقلی نوشته شده است از جمله مقاله